HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

אמר ר' יוסי ברבי חנינא זוכה לברכות הללו שנאמר [1]לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך וגו': תניא אבא בנימין אומר אלמלי נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין אמר אביי אינהו נפישי מינן וקיימי עלן כי כסלא לאוגיא אמר רב הונא כל חד וחד מינן אלפא משמאליה ורבבתא מימיניה א) אמר רבא האי דוחקא דהוי בכלה מנייהו הוי הני ברכי דשלהי מנייהו (א) הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו הני כרעי דמנקפן מנייהו האי מאן דבעי למידע להו לייתי קיטמא נהילא ונהדר אפורייה ובצפרא חזי כי כרעי דתרנגולא האי מאן דבעי למחזינהו ליתי שלייתא דשונרתא אוכמתא בת אוכמתא בוכרתא בת בוכרתא ולקליה בנורא ולשחקיה ולימלי עיניה מניה וחזי להו ולשדייה בגובתא דפרזלא ולחתמי' בגושפנקא דפרזלא דילמא גנבי מניה ולחתום פומיה כי היכי דלא ליתזק רב ביבי בר אביי עבד הכי חזא ואתזק בעו רבנן רחמי עליה ואתסי: תניא אבא בנימין אומר ◦א אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר [2]לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה אמר רבין בר רב אדא א"ר יצחק מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת שנאמר [3]אלהים נצב בעדת אל ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל ב)ומנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם שנאמר [3]בקרב אלהים ישפוט ומנין לשנים שיושבים ועוסקין בתורה ששכינה עמהם שנאמר [4]אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וגו' ג)מאי ולחושבי שמו אמר רב אשי (ב) חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר [5]בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך וכי מאחר דאפילו חד תרי מבעיא תרי מכתבן מלייהו בספר הזכרונות חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות וכי מאחר דאפי' תרי תלתא מבעיא מהו דתימא דינא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה קמ"ל דדינא נמי היינו תורה וכי מאחר דאפי' תלתא עשרה מבעיא עשרה קדמה שכינה ואתיא תלתא עד דיתבי: א"ר אבין בר רב אדא א"ר יצחק מנין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר [6]נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו בימינו זו תורה שנאמר [7]מימינו אש דת למו ובזרוע עוזו אלו תפילין שנאמר [8]ה' עוז לעמו יתן ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתי' [9]וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ד)ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש א"ל רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו א"ל [10]ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישראל אין דכתיב [11]את ה' האמרת היום (וכתיב) וה' האמירך היום ה)אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני ו)חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר [12]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי תינח בחד ביתא בשאר בתי מאי א"ל [13]כי מי גוי גדול ומי גוי גדול [14]אשריך ישראל [15]או הנסה אלהים [16]ולתתך עליון אי הכי נפישי להו טובי בתי אלא כי מי גוי גדול ומי גוי גדול דדמיין להדדי בחד ביתא אשריך ישראל ומי כעמך ישראל בחד ביתא או הנסה אלהים בחד ביתא ולתתך עליון בחד ביתא

וכולהו

לוא הקשבת. לשון המתנה היא: **למצותי.** בשביל מצותי אשר צויתי לגמול חסד: **נראות.** כל השדים העומדים לפניו: **כי כסלא לאוגיא.** כשורת חפירה המקפת האוגיא שעושין תחת הגפנים כמו ששנינו (מ"ק דף ג.) אין עושין אוגיות לגפנים לאסוף שם מים להשקות הגפן. כסלא הוא תלם של מענה המקפת סביב סביב את תל האוגיא והגפן נטוע בתל ובריש נדרים (דף ו ב) הדין אוגיא להוי פאה: **האי דוחקא דהוי בכלה.** פעמים שבני אדם יושבים רווחים ביום השבת (ג) שבאין לשמוע דרשה ודומה להם כיושבים דחוקים: **הני ברכי דשלהי.** ברכים עייפים: **מאני דרבנן דבלו.** בגדי התלמידים שבלים מהר והם אינם בני מלאכה שיבלו בגדיהם: **מחופיא דידהו.** באין המזיקים ויושבין אצלם ומתחככים בהם. חופיא לשון חופף ומפספס (שבת דף נ:) פריי"ר בלע"ז: **שלייתא דשונרתא.** שליית הולד של חתול נקבה: **בוכרתא.** הבכורה לאמה: **בת בוכרתא.** ואף אמה היתה בכורה: **ולימלי עיניה מניה.** ישים ממנה מעט בעיניו. כל לשון נתינה בעין קורהו בלשון גמרא לשון מלוי לפי שבדבר מועט הוא מלא: **גובתא דפרזלא.** קנה חלול של ברזל: **ולחתמיה.** לקנה: **בגושפנקא דפרזלא.** בחותם של ברזל. דבמידי דלייר וחתים לית להו רשותא כדאמרינן בכל הבשר בשחיטת חולין (דף קה ב): **במקום רנה.** בבהכ"נ ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב: **בעדת אל.** בבית מועד שלו: **ומנין לעשרה וכו'.** ◦עדה קרויה בעשרה שנא' עד מתי לעדה הרעה הזאת (במדבר יד) יצאו כלב ויהושע: **בקרב אלהים ישפוט.** ואין בית דין קרוים אלהים אלא בג' בפ"ק דסנהדרין (דף ג ב): **ויקשב ה'.** ממתין להם שם: **אשר אזכיר את שמי.** אשר יזכר שמי על (ד) מצותי ודברי: **אבא אליך.** לשון יחיד הוא: **מכתבן מלייהו.** כדכתיב ויכתב ספר זכרון לפניו (סיפא דקרא): **קדמה שכינה ואתיא.** קודם שיהיו כל העשרה: נצב בעדת אל מעיקרא משמע: **עד דיתבי.** כדכתיב ישפוט בשעת המשפט: **עוז לעמו.** ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתיב וראו וגו' ויראו ממך: **מה כתיב בהו.** בשלמא בתפילין דידן כתיב שמע (דברים ו) והיה אם שמוע (שם יא) קדש לי כל בכור (שמות יג) והיה כי יביאך (שם) פרשיות שנצטוו בהם לשום זכרון מצותיו של הקב"ה אות וזכרון להם לישראל אלא בדידיה מאי כתיב בהו: **האמרת.** לשון חשיבות ושבח כמו יתאמרו כל פועלי און (תהלים צד) ישתבחו: **בשאר בתי מאי** (ה). שהרי ארבעה בתים הם:

וכולהו

י)**המתפלל** ולא המתין את חבירו טורפין לו וכו'. פירש רבינו תס א דזה היה להם בבתי כנסיות שלהם שהיו בשדה ולכך בלילה יש להמתין. והר"י היה מאחר תפלתו ומאריך עד שילאו כולם ואם בתוך כך היה שום אדם בא בבית הכנסת היה מעיין בספר עד שגמרו תפלתם. ונאה להחמיר אף לנו: **כי כסלא לאוגיא** ב. כעין תלמים המקיפין את הערוגה כדאמרינן בריש נדרים (דף ו:) הדין אוגיא להוי פאה: **חד לא מכתבן** מליה בספר הזכרונות. כלומר עם אחרים אבל בספר לבדו נכתבין כדאמרינן וכל מעשיך בספר נכתבין (אבות פרק ב) כ"ש ג מדה טובה: **אלו** תפילין שבראש. (ו) לפי שיש בהן רוב שם של שדי שהשי"ן כתובה בקמט שבבתים והדלי"ת ברצועות. ותימא משבת פרק במה מדליקין (דף כח ב) דקאמר מן המותר בפיך ולא מפיק רצועות מתורת ה' בפיך. ועוד דפ' בתרא דמגילה (דף כו ב) קרי לרצועות תשמישי קדושה בעלמא. אלא י"ל אלו תפילין שבראש לפי שהן בגבהו של ראש ונראין דשייך בהו וראו אבל תפילין של יד מכוסין דכתיב (שמות יג) לך לאות על ידך ולא לאחרים לאות ח): **מי כעמך ישראל.** זה שיסד הפייטן (ביום א' דפסח) טוטפת כלילו גדלי: ט)**אחורי בית** הכנסת. פי' רש"י כל פתחי בתי כנסיות היו למזרח ואחוריהם למערב וזה המתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבהכ"נ נראה ככופר במי שהצבור מתפללין לפניו. ולא נהירא דאדרבה במהדר אפיה לבית הכנסת מיחזי כשתי רשויות שהקהל מתפללין למערב והוא מתפלל כנגדם למזרח. ע"כ נראה אחורי בהכ"נ מי שהוא אחורי העם במזרח והעם משתחוים למערב ולהכי קאמר ולא מהדר אפיה כו'. ודוקא הם שהיה מנהגם להתפלל למערב. אבל אנו מתפללים למזרח שאנו במערבו של א"י וכתיב והתפללו אליך דרך ארצם (מ"א ח) ונראה כמו שפי' להם לצד מערב יתפרש לנו לצד מזרח:

שאלמלי

עין משפט
נר מצוה

כא א מיי' פ"ח מהלכות תפלה הלכה א (סמג עשין יט) טור ושו"ע או"ח סימן צ סעיף ט:

תורה אור השלם

1. לוּא הִקְשַׁבְתָּ לְמִצְוֹתָי וַיְהִי כַנָּהָר שְׁלוֹמֶךָ וְצִדְקָתְךָ כְּגַלֵּי הַיָּם: וַיְהִי כַחוֹל זַרְעֶךָ וְצֶאֱצָאֵי מֵעֶיךָ כִּמְעֹתָיו לֹא יִכָּרֵת וְלֹא יִשָּׁמֵד שְׁמוֹ מִלְּפָנָי: ישעיה מח יח-יט
2. וּפָנִיתָ אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל תְּחִנָּתוֹ יְיָ אֱלֹהָי לִשְׁמֹעַ אֶל הָרִנָּה וְאֶל הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עַבְדְּךָ מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם: מלכים א ח כח
3. מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: תהלים פב א
4. אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְיָ וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ: מלאכי ג טז
5. מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלָמֶיךָ אֶת צֹאנְךָ וְאֶת בְּקָרֶךָ בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ: שמות כ כ
6. נִשְׁבַּע יְיָ בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם אֶתֵּן אֶת דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ וְאִם יִשְׁתּוּ בְנֵי נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ: ישעיהו סב ח
7. וַיֹּאמַר יְיָ מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ: דברים לג ב
8. יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: תהלים כט יא
9. וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְיָ נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ: דברים כח י
10. וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ אֲשֶׁר הָלַךְ הָאֱלֹהִים לִפְדּוֹת לוֹ עָם לָשׂוּם לְךָ שֵׁם גְּדֻלּוֹת וְנֹרָאוֹת לְגָרֵשׁ מִפְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם: דברי הימים א יז כא
11. אֶת יְיָ הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ: וַייָ הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו: דברים כו יז-יח
12. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד: דברים ו ד
13. כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּייָ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו: וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם: דברים ד ז-ח
14. אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּייָ מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ: דברים לג כט
15. אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ: דברים ד לד
16. וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת וְלִהְיֹתְךָ עַם קָדֹשׁ לַייָ אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר: דברים כו יט

מסורת הש"ס

א) שנאמר יפול מצדך אלף ורבבה מימינך ס"א [וכ"ה הגי' בילקוט ובע"י], **ב)** [עי' תוספות סוכה יג. ד"ה בשלש], **ג)** שבת סג. ע"ש קדושין מ. ע"ש, **ד)** לקמן דף נז. מנחות לה: [מגילה טז: סוטה יז. חולין פט.], **ה)** חגיגה פ"ק דף ג., **ו)** [פי' ציור אחד בעולם כלומר דבר הניכר שאין כמותו. ערוך בערך אמר ג'], **ז)** שייך לדף ה' ע"ב, **ח)** [וע"ע תוס' שבת סב. ד"ה שי"ן ותוס' עירובין לז. ד"ה קשר ומגילה כו: ד"ה תשמישי ותוספות מנחות לה: ד"ה אלו], **ט)** שייך לעמוד ב',

הגהות הב"ח

(א) גמ' דשלהי מנייהו הוי הני: **(ב)** שם אמר רב אשי אפי' חישב אדם: **(ג)** רש"י ד"ה האי דוחקא וכו' כשבאין לשמוע: **(ד)** ד"ה אשר אזכיר וכו' שמי על פי מצותי: **(ה)** ד"ה בשאר בתי מאי כתיב בהו שהרי: **(ו)** תום' ד"ה אלו תפילין שבראש פרש"י [במנחות ל"ה] לפי שיש:

גליון הש"ס

גמ' אין תפלתו של אדם כו'. עי' ע"ז ד ע"ב תוס' ד"ה כיון. וגרסתם אלא עם הצבור: רש"י ד"ה ומנין לעשרה וכו' עדה כו'. לקמן כ"א ע"ב:

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב, פי' ר"ח (המגיה ציין שאצלנו זה ט"ס) דוקא בביהכנ"ס שלהם שהיו רחוקין מן העיר ויש לירא מן המזיקין ושמא גם בשלנו בלילה, ורבינו רגיל להמתין אפי' ביום ודוקא כשהיה עומד להתפלל. (רבינו ר"י הזקן). **ב.** בתוס' רי"ש גורס. כסלא לגיא. **ג.** בתוס' רי"ש גורס, וכ"ש הכא דמדה טובה מרובה.

לעזי רש"י

פריי"ר. חיכוך שפשוף.

מוסף רש"י

כי כסלא לאוגיא. כלומר כתלמים לבקעה (נדרים ו:). **בקרב אלהים ישפוט.** המקום עמהם, שמסכים עמהם בדבר המשפט (אבות פ"ג מ"ו). **בכל המקום אשר אזכיר את שמי.** כלומר שאתן דעת בלבך להזכיר את שמי, אבוא שם אליך, דהיינו יחיד, אזכיר את שמי משמע אלמד לאחרים להזכיר את שמי (שם). **ובזרוע עוזו אלו תפילין.** מדכתיב ימינו וכתיב וזרוע עוזו, אלמא בזרועו היינו שמאלו ותפילין בשמאל קיימי (נזיר ג:). **אלו תפילין שבראש.** אות הן לכל כי שם ה' נקרא עליך (חולין פט.) שכתוב בהם רוב השם שי"ן ודל"ת (מנחות לה: ועי' תוד"ה אלו). **האמרת.** שבחת, כמו יתאמרו כל פועלי און, ישתבחו שדרכן לכך (חגיגה ג.). **חטיבה אחת.** שבח אחד, שבח מיוחד לומר אין כמוך לכך בחרנוך לאלוה (שם).

רבינו חננאל

אילמלי [ני]תנה רשות לעין לראות את המזיקין א[ין] כל ביריה (לכ..) יכולה לעמוד מפניהם. פיר' (מסלי) [כיסלי] כיסלי. פיר' .. ב.בב .. דמשחיין. **תניא אבה בנימין [אומר] אין תפילתו של אדם [נ]שמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הרנה ואל הת[פלה] מקום רנה שם תהא תפילה,** [ומקום רנה הוא בבית הכנסת] שנאמר רננו צדיקים, כ[לומר] בבית יי [ש]ם תהיה תפילה. ומניין שהקב"ה מצוי בכנסת, פירוש ומניין שכבודו של הקב"ה מצוי כן ובכל.... **א"ר אבין בר אדא אמ' ר' יצחק מנין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר** נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו, ימינו זו תורה שנאמר מימינו אש דת למו, עזו אלו תפילין. פי' שהב"ה מראה מכבודו לנביאיו וחסידיו באובנתא דליבא כדמות אדם יושב, דכתיב ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו, וכתיב ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל, וכמי שיש לו רגלים דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. וכיון שנודע לנו כי מתראה לנביאים בענין הזה, נתברר לנו כי ראייה האמורה בראיית הלב, ולא בראיית העין שנראית דמות להב"ה, כי לא יתכן להאמר בראיית העין היא, שנאמר ואל מי תדמיוני ואשוה, אלא ראייה בלב היא, כך יתכן לומר שאיפשר לאדם לראות בראיית הלב דמות כבוד בראש ועליו תפילין. והאומר ראיתי, ראיית הלב היא כדכתיב ולבי ראה הרבה חכמה ודעת. וכך כוונתו, ולא ראיית העין ממש, שהרי בפירוש אמר הכתוב ודברתי על הנביאים ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה, מלמד שמראה לכל נביא דמיון שיוכל לראות, אבל ראייה ממש חס ושלום שיש מי שעולה על דעתו, וכי ר' יצחק חולק על התורה שנאמר כי לא יראני האדם וחי. ובא ר' יצחק ואמר כי נראה הקב"ה למשה. ועוד הלא כתיב ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, הנה מראה הכתוב שראו, ומקרא אחר כתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ה' אליכם בחורב מתוך האש, קשו קראי אהדדי. נפרקי לא קשיא, האי קרא דכתיב ויראו, ראיית הלב, האי דכתיב כי לא ראיתם כל תמונה, ראיית העין. ומצינו לשון הקודש שקורא בענין הזה ראייה, שנאמר וירא יעקב כי יש שבר במצרים, ויעקב לא היה במצרים אלא בארץ כנען. וכהנה רבות. ולמביני מדע יראי שמים בפחות מזה (היה) די להם להבין ולידע שאין בכל התלמוד דבר מודיע שיש בישראל נותן דמות לבוראנו ישתבח שמו ויתעלה זכרו. אמנם חלוקי לב רשעי ארץ המינים מחפאים דברים אשר לא כן כדי לגנות עצמם, מי שפרע מאנשי דור המבול יפרע מהם. ומצאנו שהקב"ה ית"ש הראה למשה רבינו בתוך הכבוד שאמר הכתוב וראית את אחורי, כגון מלאך ובראשו תפילין, וראה משה רבינו והבין קשר של תפילין ושי"ן של תפילין, כענין שהראהו כלי המשכן שנא' ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו. וזה יתכן למראית העין ויתכן לראיית הלב. אבל זה שכתוב וראית את אחורי אינה אלא ראיית הלב, ועל אותה הראייה שנאמרה